

#Fightingagainst #IslamicState#hatespeech#withwords

Kritische analyse van het juridische kader op het gebied van online hate speech via social media: de plichten en verantwoordelijkheden van Twitter.

Britt van Breda

10194894

nr. 17. Hate Speech: nieuwe vraagstukken en ontwikkelingen

9 januari 2015

Inhoudsopgave

Afkortingen.....	1
Inleiding.....	2
1. De Islamitische Staat en hate speech via Twitter.....	5
1.1 Gebruik van Twitter.....	5
1.2 Hate Speech.....	5
1.2.1 Het delen van informatie.....	6
1.2.2. Het verspreiden van propaganda.....	6
1.2.3 De werving van nieuwe leden.....	7
1.2.4 Het bedreigen van tegenstanders.....	7
1.2.5 Fondsverwerving.....	8
2. Hate speech regelgeving op Europees- en Internationaal niveau.....	9
2.1 Regelgeving op Europees niveau.....	9
2.2 Regelgeving op Internationaal niveau.....	10
3. De plichten en verantwoordelijkheden van Twitter.....	11
3.1 Twitter Beleid.....	11
3.2. Richtlijn Elektronische Handel.....	11
Conclusie.....	14
Bronnenlijst.....	15

Afkortingen

ECRI	Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie
EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
EVRM	Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens
HvJEU	Hof van Justitie van de Europese Unie
IS	Islamitische Staat
IVBPR	Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke rechten
NTD-procedure	notice-and-takedown-procedure
VN	Verenigde Naties
UVRM	Universele Verklaring van de Rechten van de Mens

Inleiding

Het recht op vrijheid van meningsuiting is door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) omschreven als *“one of the essential foundations of a society, one of the basic conditions for its progress and for the development of every man.”*¹ Aan deze uitingenvrijheid wordt derhalve een grote betekenis toegekend. De grenzen van de vrijheid van meningsuiting doemen op indien er sprake is van *“hate speech”*, wat refereert naar een breed spectrum van extreem negatieve uitingen. Het strafbaar stellen en voorkomen van *“hate speech”* is van essentieel belang in een democratische samenleving.²

De komst van het internet heeft door zijn anonimiteit, gemakkelijke toegang, gebrek aan regulering, wereldwijde bereik en snelle doorgifte van informatie³ mogelijkheden geboden voor een vrijwel onbeperkte verspreiding en opslag van haatdragende berichtgeving.

Alhoewel deze gevaren van het internet reeds geruime tijd bekend zijn⁴, worden de grenzen van het fundamentele recht op vrijheid van meningsuiting vandaag de dag op gruwelijke, stelselmatige wijze overschreden door online hate speech van terroristische organisaties.⁵ Een van die organisaties is de Islamitische Staat (IS, voorheen ISIS). De terreurgroep maakt zich schuldig aan zeer ernstige en stelselmatige schendingen van fundamentele mensenrechten: van discriminatie op basis van geloof tot aan het executeren van alle mogelijke tegenstanders en de online verspreiding van de beelden daarvan. Om hun doelen te verwezenlijken maakt de IS op grote schaal⁶ gebruik van social media zoals Facebook, YouTube en met name Twitter.

Twitter is met zijn 284 miljoen maandelijkse actieve gebruikers en 500 miljoen berichten per dag⁷ een ultiem middel om de vrijheid van meningsuiting te gebruiken en informatie, ideeën en gevoelens de wereld in te sturen. De islamitische Staat misbruikt deze vrijheid echter, en gebruikt Twitter met name voor het delen van feitelijke informatie, het verspreiden van propaganda, de werving van nieuwe strijders, het bedreigen van tegenstanders en fondsverwerving.⁸

Als internettussenpersoon draagt Twitter juridische plichten en verantwoordelijkheden om de verspreiding van hate speech via hun platform te voorkomen.

---

¹ EHRM 7 december 1976, 5493/72, par. 49 (*Handyside/Verenigd Koninkrijk*).

² Vgl. EHRM: *“Tolerance and respect for the equal dignity of all human beings constitute the foundations of a democratic, pluralistic society. That being so, as a matter of principle it may be considered necessary in certain democratic societies to sanction or even prevent all forms of expression which spread, incite, promote or justify hatred based on intolerance”*, in: EHRM 4 december 2003, 35071/97, par. 40. (*Gündüz/Turkije*) en EHRM 6 juli 2006, 59405/00, par. 56 (*Erbakan/Turkije*).

³ Weimann 2004, p. 3.

⁴ Al in 1994 wordt er in dit rapport opgeroepen tot een onderzoek naar het gebruik van nieuwe technologieën voor het verspreiden van racisme en haat: Maurice Glélé-Ahanhanzo, Implementation of the Programme of Action for the Second Decade to Combat Racism and Racial Discrimination – Report of the UN Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance, CHR Res. 1994/64, UN ESCOR, 51th Sess., UN Doc. E/CN.4/1995/78 (1995).

⁵ Het gebruik van internet door terroristische organisaties begon met name vanaf 11 september 2001: Akdeniz 2009, p. 10 en Weimann 2006.

⁶ Tot 40.000 berichten per dag in juni 2014: Berger, *The Atlantic* 16 juni 2014.

⁷ <https://about.twitter.com/company>.

⁸ Weimann 2004, p. 5-11.

Internet tussenpersonen hebben namelijk de mogelijkheid om in te grijpen in het communicatieproces, gebruikers te identificeren en onrechtmatige uitingen of verspreiding van onrechtmatig materiaal te beperken. Duidt het feit dat IS tot op heden hun online oorlogvoering heeft kunnen voortzetten via Twitter op een tekort aan plichten en verantwoordelijkheden van internet tussenpersonen?

Allereerst zal ik analyseren of de kernactiviteiten van de IS op Twitter - het delen van feitelijke informatie, het verspreiden van propaganda, de werving van nieuwe strijders, het bedreigen van tegenstanders en fondsverwerving, geselecteerd aan de hand van het onderzoek van Weimann⁹ – te kenmerken zijn als zijnde “hate speech”. De kernactiviteiten worden geïllustreerd aan de hand van enkele, niet uitputtende voorbeelden uit diverse media.

Gezien het gebruik van Twitter als voornaamste social media platform,¹¹ zal mijn schrijven zich alleen op dit medium richten.

Er wordt in dit paper niet ingegaan op de vraag naar de wenselijkheid van het beperken van hate speech door de IS via Twitter. Er zijn argumenten te noemen die - ondanks het evident onrechtmatige karakter van de inhoud – pleiten *tegen* de aanpak van hate speech via Twitter om zowel praktische¹² als ideologische¹³ redenen. Het ligt daarnaast buiten het bereik van dit schrijven om in te gaan op het onderscheid tussen materiaal dat geplaatst wordt door de IS zelf, door – al dan niet erkende- organisaties of door particulieren die – al dan niet met dezelfde intentie als de IS - Twitter gebruiken. Wanneer er in het navolgende gesproken wordt over het gebruik van Twitter door de IS, doel ik op het gebruik door de IS zelf of door de IS erkende partijen.¹⁴

Aan de hand van de kernactiviteiten van IS op Twitter analyseer ik in hoofdstuk 2 welke – voor dit paper relevante - Europese¹⁵ regelgeving op deze kernactiviteiten van toepassing zijn. Op een aantal vormen van IS' hate speech uitlatingen gelden daarnaast specifieke Internationale regels met betrekking tot terrorisme. Omdat het onderwerp van dit paper is: hate speech – nieuwe vraagstukken en ontwikkelingen, zal ik niet ingaan op specifieke terrorisme regelgeving. Vervolgens worden in hoofdstuk 3 de juridische plichten en verantwoordelijkheden van Twitter behandeld. Juridische maatregelen zijn – en blijven waarschijnlijk – de belangrijkste bron om online hate speech tegen te gaan, maar is zeker niet de enige optie.¹⁶

In mijn conclusie zal ik de navolgende vraag beantwoorden, teneinde te betogen of er nieuwe

---

⁹ Weimann 2004, p. 5-11.

¹⁰ Twitter wordt door de IS niet gebruikt voor het coördineren van acties. Planning gebeurt via chatrooms zoals PalTalk of specifieke fora waar identificatie door instanties lastig is, zie: U.S. Army's 304th Military Intelligence Battalion, 'Sample Overview: al Qaida-Like Mobile Discussions & Potential Creative Uses', 304th MI Bn Periodic Newsletter, 16 oktober 2008.

¹¹ Irshaid, *BBC* 19 juni 2014, Katz & Raisman, *SITE Intelgroup* 18 juni 2014 en Cooper, *Foxnews* 24 september 2014.

¹² Een praktisch argument is dat er door middel van Twitter data kan worden verzameld en geanalyseerd, waardoor de IS beter bestudeerd kan worden: Carter, Maher, Neumann 2014, p. 29.

¹³ Bijvoorbeeld het voorkomen censuur of de negatieve aspecten van het beperken van de vrijheid van meningsuiting, zie algemeen Nemes 2010.

¹⁴ Bilger 2014, p. 3.

¹⁵ Het gaat de omvang van dit paper te buiten om in te gaan op jurisdictie problematiek en ik zal mij in mijn schrijven derhalve beperken tot Europese- en specifiek internationale regelgeving.

¹⁶ Juridische maatregelen zijn slechts een deel van de oplossing. Zie Akdeniz 2009, p. 136.

maatregelen dienen te worden vastgelegd om hate speech op internet te voorkomen:

Op welke wijze kunnen de plichten en verantwoordelijkheden van internettussenpersonen van social media platforms zoals Twitter worden uitgebreid, zodoende een meer effectieve aanpak van hate speech door de IS op Twitter te bewerkstelligen en daarmee tevens te voldoen aan Europese- Internationale regelgeving inzake het voorkomen van hate speech?

Deelvragen:

1. Zijn de kernactiviteiten van de Islamitische Staat op Twitter – te weten: het delen van informatie, het verspreiden van propaganda, de werving van nieuwe strijders, het bedreigen van tegenstanders en fondsverwerving - te kenmerken als zijnde “hate speech”?
2. Welke juridische regelgeving op Europees- en Internationaal niveau is van toepassing op het voorkomen van de vormen van hate speech die de IS via Twitter uit?
3. Wat zijn op basis van Europese- en Internationale regelgeving de huidige plichten en verantwoordelijkheid van Twitter met betrekking tot het tegengaan van hate speech op hun platform?

1. De Islamitische Staat en hate speech via Twitter

1.1 Gebruik van Twitter

“If Vietnam was the first war to be covered by television, and the Gulf War was the first war carried live by cable news, in many ways Syria is the first social media war.”¹⁷

Sinds het eerste offensief op 9 juni 2014 maakt de IS gebruik van Twitter als onderdeel van een uitgebreide¹⁸ social media campagne.¹⁹ De gemakkelijke toegang tot het medium, de mogelijkheid van ‘real time’ verslaggeving,²⁰ de aanspraak op een wereldwijd publiek, de anonimiteit van de profielen en het gemak waarmee nieuwe profielen gecreëerd worden, maken Twitter een geliefd online oorlogsvoeringmechanisme.

De IS gebruikt Twitter in essentie voor de volgende doeleinden:²¹ het delen van informatie, het werven van nieuwe leden, het bedreigen van tegenstanders en het verkrijgen van losgeld. In het navolgende wordt beschouwd of deze kernactiviteiten te kenmerken zijn als “hate speech”.

1.2 Hate Speech

Het begrip “hate speech” refereert naar een breed spectrum van extreem negatieve uitingen.²²

Wanneer een uitlating te kwalificeren is als zijnde “hate speech”, geniet deze geen bescherming van de vrijheid van meningsuiting en kan de uitlating beperkt worden door toepassing van de beperkingclausule in art. 10 lid 2 EVRM of door de misbruik van recht bepaling in art. 17 EVRM. Deze misbruik van recht bepaling voorkomt dat - met name totalitaire groeperingen²³ - rechten uit het Verdrag vernietigen door middel van misbruik van geboden rechten uit de Conventie. In meerdere zaken benadrukt het EHRM het grote belang van het internet als mogelijkheid om meningen te verspreiden en informatie te ontvangen.²⁴ Het ligt voor de hand dat digitale uitingen zoals Twitter berichten tot het bereik van art. 10 EVRM zullen worden gerekend.²⁵

Als gevolg van het ontbreken van een eenduidige definitie van hate speech,²⁶ hangt de beschermingsomvang van een uiting af van de concrete feiten en omstandigheden van het geval. In de jurisprudentie van het EHRM kan een enigszins consistente toepassing van bepaalde factoren worden gedistilleerd die bijdragen aan het kwalificeren van uitingen onder de term hate speech. In

---

¹⁷ Bergen, Schneider, Sterman, Cahall & Maurer 2014, p. 37.

¹⁸ Zie voor de omvang van het gebruik de zelfontworpen Twitterapplicatie ‘Dawn of Glad Tidings’ en het inspelen om populaire ‘hashtags’: Berger, *The Atlantic* 16 juni 2014.

¹⁹ Irshaid, *BBC* 19 juni 2014.

²⁰ Kaylan, *The Wall Street Journal* 27 september 2013.

²¹ Gebaseerd op de analyse van Weimann, zie Weimann 2004.

²² McGonagle 2013, p. 4.

²³ Weber 2009, p. 22.

²⁴ EHRM 18 december 2012, nr. 3111/10 (*Ahmet Yildirim/Turkije*) par. 53-55 en EHRM 10 maart 2009, 3002/03 en 23676/03 (*Times Newspapers Ltd/UK nr. 1&2*).

²⁵ Gerards 2013, p. 861.

²⁶ Gezaghebbend is echter wel de definitie van het Comité van Ministers: “hate speech” shall be understood as covering all forms of expression which spread, incite, promote or justify racial hatred, xenophobia, anti-Semitism or other forms of hatred based on intolerance, including: intolerance expressed by aggressive nationalism and ethnocentrism, discrimination and hostility against minorities, migrants and people of immigrant origin” in: Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation No. R. (97)20 on “Hate Speech”, 30 oktober 1997.

het navolgende worden de voornaamste gebruiken van Twitter kort geanalyseerd aan de hand van jurisprudentie van het EHRM.

1.2.1 Het delen van informatie

Het delen van informatie kan bestaan uit het plaatsen van een groot scala aan feitelijke informatie, zoals foto's van gewelddadige aanslagen²⁷ of berichten met betrekking tot bijvoorbeeld locaties en formaties van strijdgroepen.²⁸

Het hangt af van de omstandigheden van het geval of het plaatsen van puur feitelijke informatie op Twitter aangemerkt kan worden als zijnde "hate speech". Het recht op vrijheid van meningsuiting kent gezien het belang ervan voor de democratische samenleving een ruime reikwijdte.²⁹ Het omvat ook de uitingen die kwetsen, shockeren of verontrusten.³⁰ Van hate speech is in ieder geval sprake als heel concreet wordt opgeroepen tot het plegen van geweld,³¹ waar in dit geval geen sprake van is. Daarnaast is Twitter een belangrijk nieuwsmedium geworden.³² Het EHRM kent een bijzondere rol toe aan het verspreiden van informatie ten gunste van het informeren van burgers over zaken van algemeen belang.³³

Indien de feitelijke berichten echter een racistische of haatdragende ondertoon bevatten, kan de berichtgeving gezien het onderstaande onder "hate speech" vallen. Het Hof achtte in de zaak Leroy tegen Frankrijk³⁴ de bedoeling als zodanig niet bepalend – het mogelijke haatzaaiende effect van de uiting was doorslaggevend. Het haatzaaiende effect zal bij berichten geplaatst door de IS prevaleren boven het feitelijke, informatieve karakter.

1.2.2. Het verspreiden van propaganda

Onder propaganda wordt in deze context verstaan het materiaal waarmee invloed uitgeoefend wordt op het publiek, niet zijnde berichten die van een dergelijke aard zijn dat ze evident onder art. 17 EVRM vallen. Deze berichten dragen vaak - in tegenstelling tot bovengenoemde feitelijke informatie - een racistische en haatdragende lading jegens diverse tegenstanders van de IS. Met name minderheden als christenen, turkmenen en yezidi's zijn het slachtoffer.³⁵

Deze vorm van gebruik van Twitter valt onder de definitie van "hate speech", daar de berichten aanzetten tot haat³⁶ en meer omvatten dan de enkele belediging van etnische groepen.³⁷ Het Hof stelt: "*it is particularly conscious of the vital importance of combating racial discrimination in all its forms and manifestation,*"³⁸ en zal deze berichtgeving dan ook zonder twijfel verbieden.

---

²⁷ Bilger 2014, p. 3.

²⁸ Garnett 2014.

²⁹ Gerards 2013, p. 856.

³⁰ EHRM 7 december 1976, Series A No. 24, par. 49 (*Handyside/United Kingdom*).

³¹ Zie onder andere: EHRM 10 november 2004, 34685/97, par. 17 (*Diç/Turijke*), EHRM 29 maart 2005, 40287/98, par. 45 (*Alinak/Turkije*) en EHRM 8 juli 1999, 26682/95, par 62 (*Sürek/Turijke (nr.1)*).

³² Cheong & Lee 2010, p. 47.

³³ EHRM 26 november 1991, Series A nr. 217 (*Sunday Times/Verenigd Koninkrijk*) en EHRM 23 september 1994, 2466/94 (*Jersild*).

³⁴ EHRM 2 oktober 2008, nr. 36109/03 (*Leroy/Frankrijk*).

³⁵ Human Rights Watch 2014.

³⁶ EHRM 8 juli 1999, 24762/94 (*Sürek/Turkije (nr. 4)*), EHRM 20 februari 2007, 35222/04 (*Ivanov/Rusland*).

³⁷ Gerards 2013 p. 872 in: EHRM 23 september 1994, 2466/94, par. 35 (*Jersild*).

³⁸ EHRM 23 september 1994, 2466/94, par. 30 (*Jersild*).

1.2.3 De werving van nieuwe leden

De Islamitische Staat is sterk afhankelijk van de verwerving van nieuwe strijders.³⁹ De nieuwe leden worden gerekruteerd via Twitter door in te spelen op religieuze gevoelens van met name jonge strijders door te refereren naar hun burgertaak als moslim,⁴⁰ beloftes te maken met betrekking tot onderdak en bezittingen - waaronder zelfs vrouwen worden gerekend⁴¹ - en de IS neer te zetten als een professioneel en gedisciplineerd kalifaat. Ook instructies over de meest gunstige wijze van reizen naar door de IS gecontroleerde gebieden zijn op Twitter te vinden.⁴²

Hoewel de berichten niet per definitie gericht zijn op het verspreiden van haat of het aanzetten tot geweld, beperkt het Hof vanzelfsprekend de vrijheid van meningsuiting om terrorisme te bestrijden.⁴³ Artikel 17 EVRM ziet in het bijzonder op het voorkomen van politieke activiteiten van totalitaire groeperingen die gericht zijn op het tenietdoen van rechten in het verdrag⁴⁵ en het ronselen van strijders voor terrorismedoelstellingen. Dit gebruik valt daarom onder een van de meest extreme vormen van hate speech.

1.2.4 Het bedreigen van tegenstanders

Tegenover het veelbelovende imago dat uitgestraald wordt naar potentiële strijders, staan de horrorbeelden die tot doel hebben de tegenstanders te demoraliseren en te beangstigen. Het bekendste voorbeeld van deze psychologische oorlogsvoering is de 'Message to America' video waarin de Amerikaan James Foley wordt onthoofd als wraakactie en waarschuwing wegens Amerikaanse betrokkenheid in met name Irak.⁴⁶ Een ander voorbeeld van dergelijke aard is de foto van een zevenjarig kind met een hoofd van een geëxecuteerde vijand in zijn handen.⁴⁷

Het plaatsen van afschrikwekkende content op Twitter valt onder een van de meest extreme vormen van hate speech en derhalve per definitie buiten enige bescherming van de vrijheid van meningsuiting. Het aanzetten tot gebruik van geweld om de democratie omver te werpen en te vervangen door een regime dat inherent in strijd is met het EVRM,⁴⁸ zoals een Islamitisch kalifaat,⁴⁹ is een voorbeeld van misbruik zoals bedoeld in art. 17 EVRM. Uitingen die tot doel hebben om oorlogsmisdrijven of foltering te verheerlijken worden - vanzelfsprekend - verboden.⁵⁰

---

³⁹ Van de in totaal 30.000 strijders zijn er 15.000 afkomstig uit het buitenland, waarvan 2800 uit Europa: Barret 2014, p. 20 en Zelin 2013.

⁴⁰ Er worden op Twitter zelfs foto's geplaatst van politieagenten die parkeertickets uitschrijven in door IS gereguleerde gebieden om te wijzen op het morele karakter: Szoldra, *Business Insider* 5 september 2014.

⁴¹ Barrett 2014, p. 48.

⁴² D. McElroy, *The Telegraph* 18 juni 2014.

⁴³ Gerards 2013 p. 937. Zie ook: Fact Sheet hate speech p. 6.

⁴⁴ Zie bijvoorbeeld EHRM 8 juli 1999, 26682/95, par 62 (*Sürek t Turijke (nr.1)*).

⁴⁵ EHRM 2 september 2004, 42264/98 (*W.P. e.a./Polen*), ook EHRM 13 februari 2003, 41340/98, par. 99. (*Refah Partisi/Turijke*) en – weliswaar met betrekking tot artt. 5 en 6 EVRM: EHRM 1 juli 1961, 332/57. (*Lawless/Ierland*).

⁴⁶ Barrett 2014, p. 43.

⁴⁷ Pearlman, *The Telegraph* 11 augustus 2014.

⁴⁸ EHRM 14 maart 2013, 26261/05 en 26377/06, par. 104 en 105 (*Kasymakhunov en Saybatalov/Rusland*).

⁴⁹ EHRM 19 juni 2012, 31098/08 (*Hizb Ut-Tahrir/Duitsland*).

⁵⁰ EHRM 15 januari 2009, 20985/05, par. 35 (*Orban/Frankrijk*).

1.2.5 Fondsverwerving

Het totale vermogen van de IS werden halverwege 2014 geschat tussen de \$1.2 en \$2 miljard,⁵¹ waarvan \$65 miljoen afkomstig is van losgeld.⁵² Het losgeld wordt verkregen via dezelfde wijze als waarop tegenstanders worden bedreigd: door het plaatsen van onthoofdingvideo's en ander gruwelijk beeldmateriaal.⁵³

Derhalve komt ook deze uitingsvorm geenszins bescherming toe door de guillotinetoepassing⁵⁴ van art. 17 EVRM. Het onder 1.2.4. uiteengezette is overeenkomstig van toepassing.

---

⁵¹ Totale vermogen zie: Chulov, *The Guardian* 15 juni 2014. Geschatte winst ligt tussen de \$100 en de \$200 miljoen: Salman & Bayoumy, *Reuters* 11 september 2014.

⁵² Barrett 2014, p. 53.

⁵³ Bijvoorbeeld: IS vraagt via Twitter om advies hoe een gevangen piloot te vermoorden, Leonard, *Mirror* 30 december 2014.

⁵⁴ Burbano Herrera 2013, p. 1251.

2. Hate speech regelgeving op Europees- en Internationaal niveau

Nu is vastgesteld dat er sprake is van “hate speech” bij verschillende vormen gebruik van Twitter door de Islamitische Staat, doet de vraag zich voor welke Europees- en Internationale regelgeving van toepassing is op het voorkomen van deze uitingen.

2.1 Regelgeving op Europees niveau

Het tegengaan van hate speech wordt op Europees niveau in de eerste plaats bewerkstelligd door de Raad van Europa middels het EVRM, zoals al kort beschreven in voorgaand hoofdstuk. Hate speech valt buiten het bereik van de bescherming die geboden wordt onder art. 10 EVRM door toepassing van het tweede lid van dat artikel, en in extreme gevallen door toepassing van art. 17 EVRM.

Daarnaast heeft het Comité van Ministers in Aanbeveling (97)20⁵⁵ richtlijnen gegeven voor nationale staten hoe zij hate speech dienen te reguleren. In dezelfde aanbeveling stelt het Comité: *“that the need to combat such forms of expression is even more urgent in situations of tension and in times of war and other forms of armed conflict,”*⁵⁶ waaruit blijkt dat de hate speech berichtgeving door de IS nog strenger moet worden aangepakt dan gewoonlijk.

Tevens is de Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie (ECRI) ingesteld. In een aanbeveling heeft het ECRI de staten aanbevolen in hun nationale wetten het opzettelijk aanzetten tot geweld, haat en discriminatie strafbaar te stellen.⁵⁷ Bezorgd over de impact van het internet, heeft het ECRI specifiek inzake hate speech via het internet een aanbeveling geschreven. Hierin is door het ECRI voor het eerst erkend dat relevante nationale wetgeving inzake het tegengaan van racisme, tevens van toepassing is op distributie via het internet.⁵⁸

In 2003 is – in reactie op de lacune van het Cybercrime Verdrag⁵⁹ - het Aanvullend Protocol bij het Cybercrime Verdrag aangenomen. Dit protocol ziet op de vervolging van racistische uitlatingen via computer systemen en bevat in de preambule de zinsnede: *“concerned by the risk of misuse or abuse of such computer systems to disseminate racist and xenophobic propaganda”*. Daarom wordt in art. 3 lid 1 strafbaar gesteld het distribueren of op andere wijze beschikbaar stellen aan het publiek⁶⁰ van racistisch en xenofobisch materiaal⁶¹ via een computersysteem. Art. 4 ziet op het bedreigen hiermee, art. 5 op het beledigen met een racistische ondertoon en art. 6 op het goedkeuren of anderszins minimaliseren van genocide.

Tijdens een Europese Ministeriële Conferentie is opgeroepen om meer inspanning te leveren om het misbruik van nieuwe technologieën bij het verspreiden van racistisch en haatdragend materiaal tegen te gaan.⁶²

---

⁵⁵ Recommendation No. R 97/20 of the Committee of Ministers to Member States on Hate Speech, 30 oktober 1997, principe 4.

⁵⁶ Recommendation No. R 97/20 of the Committee of Ministers to Member States on Hate Speech, 30 oktober 1997.

⁵⁷ ECRI GPR nr. 7, 13 december 2002.

⁵⁸ ECRI GPR nr. 6, 15 december 2000.

⁵⁹ Opinie nr. 240 van Parliamentary Assembly of the Council of Europe, 27 september 2002.

⁶⁰ Beschikbaar stellen aan het publiek ziet op het online plaatsen: Verklarend report bij Aanvullend Verdrag, par. 28.

⁶¹ De brede definitie hiervan in art. 2: *“racist and xenophobic material”* means any written material, any image or any other representation of ideas or theories, which advocates, promotes or incites hatred, discrimination or violence, against any individual or group of individuals, based on race, colour, descent or national or ethnic origin, as well as religion if used as a pretext for any of these factors.

⁶² 7th European Ministerial Conference on Mass Media Policy, Resolution nr. 3, policy, par. 18.

Op Europees niveau is tevens het Kaderbesluit betreffende de bestrijding van racisme en vreemdelingenhaat⁶³ van de Europese Unie van belang, waarin het aanzetten tot haat tegen of discrimineren van een groep op basis van religie of afkomst strafbaar wordt gesteld,⁶⁴ alsook het verspreiden van racistisch materiaal.⁶⁵ Alhoewel het niet specifiek ziet op het internet, refereert het naar openbare verspreiding zoals deze ook plaats vindt via het web.⁶⁶

2.2 Regelgeving op Internationaal niveau

De belangrijkste normatieve basis voor het tegengaan van discriminatie op internationaal niveau⁶⁷ is het Internationaal Verdrag inzake uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie. In deze context is art. 4 van dit verdrag van belang: *“States Parties condemn all propaganda and all organizations which are based on ideas or theories of superiority of one race or group of persons of one colour or ethnic origin, or which attempt to justify or promote racial hatred and discrimination in any form, and undertake to adopt immediate and positive measures designed to eradicate all incitement to, or acts of, such discrimination.”*

Dezelfde principes komen terug in art. 19 IVBPR. Dit artikel moet in combinatie worden gelezen met art. 20, waarin lid 1 verbiedt: *“any propaganda for war”* en lid 2: *“any advocacy of national, racial or religious hatred that constitutes incitement to discrimination, hostility or violence.”*

Ook uit de hand van de VN komt de Durban Verklaring,⁶⁸ waarin – net als in het Aanvullend Protocol – op de gevaren van het internet bij het verspreiden van racisme en haat gewezen wordt.⁶⁹ Dit is herhaald in verschillende VN Resoluties.⁷⁰ In de Durban Verklaring worden Staten om die reden opgeroepen *“to implement legal sanctions, in accordance with relevant international human rights law, in respect of incitement to racial hatred through new information and communications technologies, including the Internet, and further urges them to apply all relevant human rights instruments to which they are parties, in particular the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, to racism on the Internet.”*⁷¹

---

⁶³ EU, Kaderbesluit 2008/913/JHA.

⁶⁴ Art. 1 sub a.

⁶⁵ Art. 1 sub b.

⁶⁶ Akdeniz 2009, p. 90.

⁶⁷ Vlg. Akdeniz 2009, p. 98.

⁶⁸ Verklaring naar aanleiding van de UN World Conference against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance, Durban, Zuid-Afrika, 31 augustus to 8 september 2001.

⁶⁹ Durban Verklaring 2001, par. 91.

⁷⁰ A/RES/61/149 van UN General Assembly Resolutions, 61st session, agenda item 65 (b) 7 februari 2007 par. 10 en A/RES/62/220 van UN General Assembly Resolutions, 62nd session, agenda item 68 (b) 26 februari 2008 par. 10.

⁷¹ Durban Verklaring 2001, par. 145.

3. De plichten en verantwoordelijkheden van Twitter

Nu geconstateerd is dat de Islamitische Staat Twitter gebruikt om hate speech te verspreiden bij het vervullen van diverse doeleinden, moet worden bezien wat de rol van Twitter is bij het tegengaan van dit misbruik.

3.1 Twitter Beleid

Twitter heeft zelf Algemene Voorwaarden, Richtlijnen en 'Twitter Rules'⁷² opgezet om het rechtmatig gebruik van hun dienst te faciliteren. Dit zijn voornamelijk regels die Twitter vrijwaren van enige aansprakelijkheid⁷³ en – op contractuele basis- zichzelf de bevoegdheid geven om onder elke omstandigheid⁷⁴ materiaal te verwijderen. Daarnaast kunnen gebruikers overtredingen van de Twitter regels melden: de zogenaamde 'notice-and-takedown-procedure' (NTD-procedure).^{75 76} Ondanks de zelftoegekende bevoegdheid om onder elke omstandigheid materiaal te verwijderen, wordt van deze bevoegdheid slechts gebruik gemaakt indien gebruikers of overheden middels de NTD-procedure melding maken van gewelddadige inhoud. Deze vorm van zelfregulering heeft kritiek gekregen vanwege de ineffectiviteit ervan: bedrijven als Twitter zouden meldingen inzake de onrechtmatigheid van berichten negeren en zouden niet opgewassen zijn tegen de enorme hoeveelheid aan materiaal dat als onrechtmatig gerapporteerd wordt.⁷⁷

3.2. Richtlijn Elektronische Handel

Ondanks het feit dat Twitter niet zelf de onrechtmatige content plaatst, spelen ze een belangrijke rol in het aanbieden van een platform om de hate speech te verkondigen en hebben ze de mogelijkheid om in te grijpen in het communicatieproces.⁷⁸ Op de plichten en verantwoordelijkheden wijst ook de Raad van Europa: *"new service providers should be made aware of their rights and also their duties and responsibilities."*⁷⁹

Twitter is onder bepaalde omstandigheden juridisch aansprakelijk als internet tussenpersoon.

---

⁷² Waarin voor deze context van belang: *"You may not publish or post direct, specific threats of violence against others", "you may not use our service for any unlawful purposes or in furtherance of illegal activities"* en *"you may not create multiple accounts for disruptive or abusive purposes"*.

<https://support.twitter.com/articles/20170459-twitter-regels#>.

⁷³ Algemene voorwaarden onder punt 4 en 11.

⁷⁴ Zie Algemene Voorwaarden onder punt 8.

⁷⁵ https://support.twitter.com/groups/56-policies-violations#topic_238.

⁷⁶ Deze procedures worden niet gespecificeerd in de E-commerce Richtlijn. Art. 16 en considerans punt 40 verwijzen naar zelfregulering.

⁷⁷ *"Users have the right to report material violating the Terms of Use. However, such reports often are ignored and the content proliferates faster than conscientious users can report it."* Door: Christopher Wolf, Chair, ADL Internet Task Force and Chair, International Network Against Cyber-Hate (INACH) to the Commission on Security and Cooperation in Europe (US Helsinki Commission): Briefing on Hate in the Information Age, Washington, DC, 15 mei 2008.

⁷⁸ Zoals mooi verwoord door Akdeniz: *"however, although no ISP controls third-party content or all of the backbones of the Internet, the role they play in providing access had made them visible targets for the control of content on the internet, and their responsibility as gateways to communication for the mass public has been brought into question especially in relation to the availability of such illegal content as racist content."* Akdeniz 2009, p. 113.

⁷⁹ 1st Council of Europe Conference of Ministers responsible for Media and New communication Services: A new notion of media? 28 en 29 mei 2009, Reykjavik, onder 3. MCM(2009)011.

De Richtlijn Elektronische handel (hierna: E-commerce Richtlijn of Richtlijn)⁸⁰ biedt hiervoor het rechtskader. Twitter valt als dienst van de informatiemaatschappij⁸¹ onder art. 14 van de Richtlijn, te weten onder “host-dienst” waarbij de dienst bestaat in de opslag van door de afnemer van de dienst verstrekte informatie.

Om de vrijwaring van aansprakelijkheid te genieten uit art. 14 lid 1 van de Richtlijn, mag de opslagdienst ten eerste geen daadwerkelijke kennis hebben van het onwettige karakter van de activiteit van de afnemer.⁸² Wetenschap van het onrechtmatige karakter is niet aantoonbaar bij een enkele kennisgeving, tenzij de kennisgeving betrekking heeft op materiaal dat “onmiskenbaar onrechtmatig” is. Het materiaal dat de IS plaatst is - zoals reeds geconstateerd - in die mate onrechtmatig dat een enkele kennisgeving wel tot daadwerkelijke kennis leidt. Op basis van dit artikel zijn de reeds genoemde NTD-procedures ingesteld.⁸³

Daarnaast moet Twitter, zodra zij wél over daadwerkelijke kennis van de onwettige activiteit beschikt of beseft krijgt, prompt handelen om de informatie te verwijderen of toegang daartoe onmogelijk te maken.⁸⁴

De informatie mag tot slot niet onder het gezag of toezicht van de internet tussenpersoon zijn geplaatst. Twitter geeft een neutrale levering met behulp van een louter technische en automatische verwerking van gegevens⁸⁵ en heeft derhalve geen gezag of toezicht.

Echter, ondanks de vrijwaring van aansprakelijkheid kan aan een ‘host-dienst’ maatregelen worden opgelegd. Art. 11 van de Handhavingrichtlijn specificeert dat dit niet alleen maatregelen zijn om concrete inbreuken te doen eindigen, maar ook om toekomstige, gelijksoortige inbreuken te voorkomen. Hieruit blijkt het preventieve karakter van de maatregel. Van belang is wel dat deze maatregelen billijk, evenredig, niet overdreven kostbaar moeten zijn en geen belemmering voor het legitiem handelsverkeer mogen opleveren.⁸⁶

Ook in het reeds genoemde Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie komt het proactieve karakter naar voren: *“State parties have not only to enact appropriate legislation but also to ensure that it is effectively enforced. Because threats and acts of racial violence easily lead to other such acts and generate an atmosphere of hostility, only immediate intervention can meet the obligations of effective response.”*⁸⁷

Belangrijk in deze context is art. 15 van de Richtlijn, die voorschrijft dat er aan Twitter geen algemene verplichtingen mogen worden opgelegd om toe te zien op de informatie die zij doorgeven of opslaan, noch om actief te zoeken naar feiten of omstandigheden die op onwettige activiteiten duiden. Een specifieke monitorplicht valt volgens de tekst van art. 15 van de Richtlijn buiten het verbod op een algemene monitor plicht.

---

⁸⁰ Richtlijn 2000/31/EG van het Europees Parlement en de Raad 8 juni 2000 betreffende bepaalde juridische aspecten van de diensten van de informatiemaatschappij, met name elektronische handel, in de interne markt (Richtlijn inzake elektronische handel).

⁸¹ Definitie in Richtlijn 97/66/EG van het Europees Parlement en de Raad van 22 juni 1998: alle diensten die normaal, tegen vergoeding, op afstand, via elektronische apparatuur voor de verwerking en de opslag van gegevens, op individueel verzoek van een afnemer van diensten verricht worden.

⁸² Art. 14 lid 1 sub a E-commerce Richtlijn.

⁸³ Akdeniz 2009, p. 118.

⁸⁴ Art. 14 lid 1 sub b E-commerce Richtlijn.

⁸⁵ HvJ 12 juli 2011, IEF 9961, r.o. 113. (*L'oréal/eBay*).

⁸⁶ Art. 3 Handhavingrichtlijn.

⁸⁷ CERD General Recommendation XV 23 maart 1993, par. 2.

Het reeds vermelde Aanvullende Protocol bij het Cybercrime Verdrag kent eenzelfde vrijwaring: strafbaar is niet degene die zonder opzet racistisch materiaal op enigerlei wijs beschikbaar stelt aan het publiek.⁸⁸ Hetzelfde geldt voor art. 7 van dat Protocol: *“a service provider that does not have the criminal intent cannot incur liability under this section.”*⁸⁹

In lijn met dit artikel is de keuze van de Europese Raad om internet tussenpersonen niet te verplichten om materiaal te verwijderen of toegang te verbieden als er sprake is van terroristische propaganda.⁹⁰ De reden van het niet aannemen van een dergelijke verplichting was volgens de Europese Commissie de ineffectiviteit van dergelijke regeling en het negatieve effect op de vrijheid van meningsuiting.^{91,92} Het verbod op het opleggen van een algemene monitorplicht geldt niet indien er sprake is van speciale en specifiek afgebakende gevallen.⁹³

---

⁸⁸ Akdeniz 2009, p. 85 en Verklarend Protocol bij het Aanvullend Protocol bij het Cybercrime Verdrag onder 27.

⁸⁹ Zie Verklarend Protocol bij het Aanvullend Protocol bij het Cybercrime Verdrag onder 45.

⁹⁰ European Commission Staff Working Document, Accompanying document to the proposal for a Council Framework Decision amending Framework Decision 2002/475/JHA on combating terrorism: Impact Assessment, 14960/07 ADD1, Brussel, 13 november 2007, par. 4.2. pp. 29-30.

⁹¹ Een zelfde standpunt wordt ingenomen door Committee of Ministers in Recommendation CM/Rec(2008)6 maart 2008.

⁹² Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the Committee of the Regions “Towards a general policy on the fight against cyber crime, 22 mei 2007 COM(2007) 267, p. 29.

⁹³ Report from Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee – First Report on the application of Directive 2000/31/EG on electronic commerce, COM(2003) 702, Brussel, 21 november 2003, par. 4.7.

Conclusie

De Islamitische Staat maakt misbruik van Twitter door het social media platform te gebruiken voor terrorismedoelstellingen als het delen van feitelijke informatie, het verspreiden van propaganda, de werving van nieuwe strijders, het bedreigen van tegenstanders en fondsverwerving. Gezien het haatdragende en racistische karakter ervan, vallen deze uitingsvorming evident binnen het spectrum van “hate speech”.

Op Europees- en Internationaal niveau is er in het kader van het tegengaan van hate speech een grote hoeveelheid aan regelgeving. Alhoewel hieruit blijkt dat het proactief en preventief voorkomen van racisme, discriminatie en geweld hoog op de agenda staat, zijn internet tussenpersonen als Twitter slechts in beperkte mate aansprakelijk voor de berichten die door derden geplaatst worden. Als voornaamste schakel in het proces van het verspreiden van informatie door het aanbieden van een platform waar vrijuit het recht op vrijheid van meningsuiting in praktijk gebracht kan worden, ben ik van mening dat Twitter een striktere aansprakelijkheid kan worden aangemeten.

Er zijn verschillende mogelijkheden die reeds besloten liggen in de genoemde regelgeving die de plichten en verantwoordelijkheden van Twitter kunnen aanscherpen. Zo kan er een *specifieke* monitor plicht worden opgelegd. Een algemene monitor plicht is op grond van art. 15 E-commerce Richtlijn niet toegestaan, maar indien specifiek het gedrag van IS gebruikers wordt bestudeerd is er geen sprake van een dergelijke algemeen monitoren van alle gegevens.

Een effectieve en preventieve aanpak van de IS op Twitter zou kunnen worden bereikt door de E-commerce Richtlijn aan te passen. De NTD-procedure zoals die reeds door internet tussenpersonen gebruikt wordt, dient te worden gecodificeerd en specifiek omschreven. De NTD-procedure kan worden gecombineerd met een specifieke monitor plicht, waarbij accounts die herhaaldelijk worden gerapporteerd omdat zij onmiskenbaar onrechtmatige berichten plaatsen, gelijk verwijderd kunnen worden. Een onderdeel van de NTD-procedure zou – naar Engels voorbeeld – een “Jihad-knop” kunnen zijn, waarbij gebruikers gemakkelijk en snel IS content kunnen identificeren.⁹⁴ Op de wijze komt tegemoet aan de omvangrijke en krachtige Europees- en Internationale regelgeving inzake het voorkomen van hate speech.

Nog velen honderden IS accounts zijn in gebruik⁹⁵ en Twitter lijkt geenszins alle zeilen bij te hebben gezet om deze accounts met bijhorende berichtgeving te verwijderen.⁹⁶ Een georganiseerde en vernieuwde aanpak van deze vorm van online terrorisme is daarom wenselijk.

---

⁹⁴ Solon, *Mirror* 17 november 2014.

⁹⁵ Op 3 september 2014 nog 27.000 accounts: <https://www.recordedfuture.com/isis-twitter-activity>.

⁹⁶ Cooper, *The Hill* 21 augustus 2014.

Bronnenlijst

Boeken

Akdeniz 2009

Y. Akdeniz, *Racism on the Internet*, Straatsburg: Council of Europe Publishing, 2009.

Barendt 2007

E. Barendt, *Freedom of Speech*, New York: Oxford University Press, 2007.

Burbano Herrera (red.) 2013

Burbano Herrera 'Commentaar op art. 17 EVRM' in: *SDU Commentaar EVRM deel 1 - Materiële bepalingen*, Den Haag: SDU Uitgevers, 2013.

Gerards (red.) 2013

Gerards 'Commentaar op art. 10 EVRM' in: *SDU Commentaar EVRM deel 1 - Materiële bepalingen*, Den Haag: SDU Uitgevers, 2013.

Hare & Weinstein 2009

I. Hare en J. Weinstein (red.), *Extreme Speech and Democracy*, New York: Oxford University Press, 2009.

Hertz & Molnar (red.) 2012

M. Herz en P. Molnar (red.), *The Content and Context of Hate Speech. Rethinking Regulation and Responses*, New York: Cambridge University Press, 2012.

Hoboken 2012

J. van Hoboken, *Search Engine Freedom. On the Implications of the Right to Freedom of Expression for the Legal Governance of Web Search Engines*, Deventer: Kluwer, 2012.

Klang & Murray (red.) 2005

M. Klang en A. Murray (red.), *Human Rights in the Digital Age*, New York: GlassHouse Press, 2005.

Weber 2009

A. Weber, *Manual on Hate Speech*, Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2009.

Weimann 2006

G. Weimann, *Terror on the Internet: The New Arena, The New Challenges*, Washington DC: USIP Press Books, 2006.

Artikelen

Cheong & Lee 2011

M. Cheong en V. Lee, 'A microblogging-based approach to terrorism informatics: Exploration and chronicling civilian sentiment and response to terrorism events via Twitter', *Information Systems Frontiers*, volume 13, issue 1 maart 2011, pp. 45-59,

Delgado & Stefancic 2009

R. Delgado en J. Stefancic, 'Four observations about hate speech', Boulder Colorado: *Wake Forest Law Review* 2009, afl. 44, p. 353-370.

Erjavec & Kovacic 2012

K. Erjavec en M. P. Kovacic, "'You Don't Understand, This is a New War!": Analysis of Hate Speech in News Web Sites' Comments', *Mass Communication and Society*, 2012, 15:6, p. 899-920.

Gerstenfeld, Grant & Chiang 2003

P. Gerstenfeld, D. Grant en C.P. Chaing, 'Hate Online: A Content Analysis of Extremist Internet Sites', *Analyses of Social Issues And Public Policy*, afl. 3, no. 1, 2003, pp. 29-44.

Gray & Head 2009

D. Gray en A. Head. 'The Importance of the Internet to the Post-Modern Terrorist and its Role as a Form of Safe Haven'. *European Journal of Scientific Research* 25, 2009, 396-404.

Hughey & Daniels 2013

M.W. Hughey & J. Daniels, 'Racists comments at online news sites. A methodological dilemma for discourse analysis', *Media, Culture and Society*, 2013, 35(5), p. 332-347.

Jansen, Zhang, Sobel, Chowdury 2009

B.J Jansen, M. Zhang, K. Sobel, en A. Chowdury, 'Twitter power: Tweets as electronic word of mouth', *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 60(11), 2009, 2169-2188.

Jakubowicz 2009

K. Jakubowicz, 'A New Notion of Media? Media and Media-like Content and Activities on New Communications Services, Strasbourg Council of Europe, 2009.

Kaplan & Haenlein 2010

A. Kaplan en M. Haenlein, 'Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media.' *Business Horizons*, 53(1), 2010, 59-68.

McGonagle 2012

T. McGonagle, 'A survey and Critical Analysis of Council of Europe Strategies for Countering "Hate Speech"', in: M. Hertz en P. Molnar (red.), *Content and Context: Rethinking Regulation and Remedies for Hate Speech*, New York: *Cambridge University Press*, May 2012, p. 456-498.

McGonagle 2013

T. McGonagle, 'The Council of Europe against online hate speech: Conundrums and challenges, Expert Paper, doc. No. MCM 2013(005), the Council of Europe Conference of Ministers responsible for Media and Information Society, 'Freedom of Expression and Democracy in the Digital Age: Opportunities, Rights, Responsibilities', Belgrade, 7-8 November 2013.

Nemes 2010

I. Nemes, 'Regulating Hate Speech in Cyberspace: Issues of Desirability and Efficacy', *Information &*

Communications Technology Law, afl. 11, no. 3, 2010.

Perry & Olssen 2009

B. Perry en P. Olssen, 'Cyberhate: The Globalization of Hate', *Information & Communications Technology Law* 2009-18(2), 185-199.

Post 2009

R. Post, 'Hate Speech', in: I. Hare en J. Weinstein (red.), *Extreme Speech and Democracy*, New York: Oxford University Press 2009, p. 123-138.

Rowbottom 2012

J. Rowbottom, 'To rant, vent and converse: protecting low level digital speech', *Cambridge Law Journal* 2012, 71(2), p. 355-383.

Thesis 2001

A. Thesis, 'Hate in cyberspace. Regulating hate speech on the internet', *San Diego Law Review*, 2001, afl. 38, p. 817-874.

Weimann 2004

G. Weimann, 'How Modern Terrorism Uses the Internet', *United State Institute of Peace*, Special Report 116, maart 2004.

Weimann 2010

G. Weimann, 'Terror on Facebook, Twitter and YouTube', *Brown Journal of World Affairs*, Volume XVI, Issue II, Spring/Summer 2010.

Warner, William and Hirschberg 2012

Warner, William and J. Hirschberg, 'Detecting Hate Speech on the World Wide Web', *LSM '12 Proceedings of the Second Workshop on Language in Social Media*, 2012.

Rapporten

ADL 2012

ADL, 'Poisoning the Web: Hatred Online, Internet Bigotry, Extremism and Violence', The Anti-Defamation League Online, 24 juni 2014.

Barrett 2014

R. Barrett, 'The Islamic State', *The Soufan Group*, November 2014.

Bergen, Schneider, Sterman, Cahall & Maurer 2014

P. Bergen, E. Schneider, D. Sterman, B. Cahall & T. Maurer, '2014: Jihadist Terrorism and Other Unconventional Threats', National Security Program – Homeland Security Project, Bipartisan Policy Center, September 2014.

Carter, Maher & Neumann 2014

J.A. Carter, S. Maher en P.R. Neumann, '#Greenbirds: Measuring Importance and Influence in Syrian Foreign Fighter Networks', *International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence*, 2014.

Garnett 2014

J.W. Garnett, 'Is ISIS expanding into Egypt?', *Institute for the Study of War*, 27 oktober 2014.

Human Rights Watch 2014

'Iraq: ISIS Abducting, Killing, Expelling Minorities', *Human Rights Watch*, 19 juli 2014.

Krantenartikelen

Ackerman, *The Guardian* 20 augustus 2014

S. Ackerman, 'Islamic State militants claim to have killed US journalist James Foley', *The Guardian*, 20 augustus 2014.

<http://www.theguardian.com/world/2014/aug/19/james-wright-foley-beheaded-isis-video>.

Berger, *The Atlantic* 16 juni 2014

J.M. Berger, 'How ISIS Games Twitter', *The Atlantic* 16 juni 2014.

<http://www.theatlantic.com/international/archive/2014/06/isis-iraq-twitter-social-media-strategy/372856/>.

Chulov, *The Guardian* 15 juni 2014

M. Chulov, 'How an arrest in Iraq revealed Isis's \$2bn jihadist network', *The Guardian*, 15 juni 2014.

<http://www.theguardian.com/world/2014/jun/15/iraq-isis-arrest-jihadists-wealth-power>.

Cooper, *Foxnews* 24 september 2014

A. Cooper, 'To defeat ISIS Obama must enlist Twitter, Facebook and YouTube in the fight', *Foxnews*, 24 september 2014.

<http://www.foxnews.com/opinion/2014/09/24/to-defeat-isis-obama-must-enlist-twitter-facebook-youtube-in-fight/>.

Cooper, *The Hill* 21 augustus 2014

A. Cooper, 'ISIS' best friends: al Qaeda, al Shabbab and... Twitter?', *The Hill*, 21 augustus 2014.

<http://thehill.com/blogs/ballot-box/215502-isis-best-friends-al-qaeda-al-shabbab-andtwitter>

Gibbs, *The Guardian* 21 augustus 2014

S. Gibbs, 'Islamic State moves to other social networks after Twitter clampdown', *The Guardian* 21 augustus 2014.

Irshaid, *BBC* 19 juni 2014

F. Irshaid, 'How Isis is spreading its message online', *BBC* 19 juni 2014

<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-27912569>

Katz & Raisman, *SITE Intelgroup* 18 juni 2014

R. Katz en A. Raisman, 'Al-Qaeda –Affiliates Expand Online Platform to Twitter', *SITE Intelgroup* 18 juni 2014.

<https://news.siteintelgroup.com/Articles-Analysis/al-qaeda-affiliates-expand-online-platform-to-twitter.html>.

Kaylan, *The Wall Street Journal* 27 september 2013

M. Kaylan, 'Syria's War Viewed Almost in Real Time', *The Wall Street Journal* 27 september 2013.

Leonard, *Mirror* 30 december 2014

I. Leonard, 'ISIS militants use Twitter to ask for suggestions on how to kill captured Jordanian pilot', *Mirror*, 30 december 2014.

<http://www.mirror.co.uk/news/world-news/isis-militants-use-twitter-ask-4894701>.

McElroy, *The Telegraph* 18 juni 2014

D. McElroy, 'Iraq Crisis: Isis seeks British recruits on Twitter as Cameron warns of attacks on Britain to come', *The Telegraph*, 18 juni 2014.

<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iraq/10909386/Iraq-crisis-Isis-seeks-British-recruits-on-Twitter-as-Cameron-warns-of-attacks-on-Britain-to-come.html>.

Pearlman, *The Telegraph* 11 augustus 2014

J. Pearlman, 'Australian PM denounces image of seven-year-old boy holding severed head as 'barbaric'', *The Telegraph*, 11 augustus 2014.

<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/australiaandthepacific/australia/11025803/Australian-PM-denounces-image-of-seven-year-old-boy-holding-a-severed-head-as-barbaric.html>.

Salman & Bayoumy, *Reuters* 11 september 2014

R. Salman en Y. Bayoumy, 'Insight – Islamic State's financial independence poses quandary for its foes', *Reuters*, 11 september 2014.

<http://uk.reuters.com/article/2014/09/11/uk-iraq-crisis-militants-funding-insight-idUKKBN0H60AM20140911>.

Solon, *Mirror* 17 november 2014

O. Solon, 'Report Jihad button promised by UK internet providers to help tackle online extremism', *Mirror*, 17 november 2014.

<http://www.mirror.co.uk/news/technology-science/technology/report-jihad-button-promised-uk-4641750>.

Zelin, *ICSR Insight* 17 december 2013

A. Zelin, 'Up to 11,000 foreign fighters in Syria; steep rise among Western Europeans', *ICSR Insight*, 17 December 2013

<http://icsr.info/2013/12/icsr-insight-11000-foreign-fighters-syria-steep-rise-among-westerneuropeans/>.

Szoldra, *Business Insider* 5 september 2014

P. Szoldra, 'Here's What A Traffic Ticket Looks Like From The Islamic State', *Business Insider*, 5 september 2014.

<http://www.businessinsider.co.id/is-traffic-ticket-2014-9/#%2EVBqB56PRhCY>.

Regelgeving

Europese Unie

Richtlijn 2000/31/EG 8 juni 2000 (Richtlijn inzake elektronische handel).

7th European Ministerial Conference on Mass Media Policy, Resolution no. 3. Integration and diversity: the new frontiers of European media and communication policy, 11 maart 2005.

Raad van Europa

Verdrag voor de bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, 1950.

Recommendation No. R 97/20 of the Committee of Ministers to Member States on Hate Speech, 30 oktober 1997.

ECRI General Policy Recommendations no. 6 - Combating the dissemination of racist, xenophobic and anti-Semitic material via the Internet, 15 december 2000. Council of Europe, Straatsburg 2001.

ECRI General Policy Recommendation no. 7 – On national legislation to combat racism and racial discrimination, CRI (2003) 8, 13 december 2002.

Aanvullend Protocol bij het Verdrag inzake de bestrijding van strafbare feiten verbonden met elektronische netwerken, betreffende de strafbaarstelling van handelingen van racistische en xenofobische aard verricht via computersystemen, 2003.

Internet: case-law of the European Court of Human Rights, Staatsburg: Council of Europe, 2011.

Factsheet – Hate Speech, Staatsburg: *Press Unit ECHR*, juli 2013.

Verenigde Naties

Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten, 1966.

Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie, 1966.

Maurice Glélé-Ahanhanzo, Implementation of the Programme of Action for the Second Decade to Combat Racism and Racial Discrimination – Report of the UN Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance, CHR Res. 1994/64, 51e editie, VN Doc. E/CN.4/1995/78, 1995.

Durban Declaration: Report of the World Conference against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Tolerance, Durban, 31 augustus tot 9 september 2001, UN Doc. A/CONF.189/12, 2002.

United Nations Human Rights Committee, General Comment No. 34 – Article 19: Freedoms of Opinion and expression, Doc. No. CCPR/C/GC/34, 12 september 2011.

CERD General Recommendation No. 35 – Combating racist hate speech, CERD/C/GC/35, 9 september 2013.

Rechtspraak

EHRM 1 juli 1961, 332/57. (*Lawless/Ierland*).

EHRM 7 december 1976, 5493/72 (*Handyside*).

EHRM 8 juli 1986, 9815/82 (*Lingens*).

EHRM 23 september 1994, 15890/89 (*Jersild*).

EHRM 8 juli 1999, No. 1, 26682/95 (*Sürek/Turkije*).

EHRM 8 juli 1999, 2327/94, 24277/94 (*Sürek & Özdemir/Turkije*).

EHRM 8 juli 1999, No. 4, 24762/94 (*Sürek/Turijke*).

EHRM 16 maart 2000, 23144/93 (*Özgür Gündem*).

EHRM 13 februari 2003, 41340/98, 41342/98, 41343/98, 41344/98 (*Refah Partisi*).

EHRM 24 juni 2003, 65831/01 (*Garaudy*).

EHRM 4 december 2003, 35071/97 (*Gündüz/Turkije*).

EHRM 2 september 2004, 42264/98 (*W.P. e.a./Polen*).

EHRM 10 november 2004, 34685/97 (*Diç/Turijke*).

EHRM 16 november 2004, 23131/03 (*Norwood*).

EHRM 29 maart 2005, 40287/98, (*Alinak/Turkije*).

EHRM 6 juli 2005, 43577/98, 43579/98 (*Nachova/Bulgarije*).

EHRM 6 juli 2006, 59405/00, (*Erbakan/Turkije*).

EHRM 20 februari 2007, 35222/04 (*Ivanov/Rusland*).

EHRM 29 juli 2008, No. 6, (*Flux*).

EHRM 2 oktober 2008, 36109/03 (*Leroy/Frankrijk*).

EHRM 15 januari 2009, 20985/05 (*Orban/Frankrijk*).

EHRM 10 maart 2009, 3002/03 en 23676/03 (*Times Newspapers Ltd/Verenigd Koninkrijk nr. 1&2*).

EHRM 18 december 2012, 3111/10 (*Yildirim*).

EHRM 19 juni 2012, 31098/08 (*Hizb Ut-Tahrir/Duitsland*).

EHRM 14 maart 2013, 26261/05 en 26377/06 (*Kasymakhunov en Saybatalov/Rusland*).

EHRM 10 oktober 2013, 64569/09 (*Delfi*).

HvJEU 23 maart 2010, C-236/08 (*Google/LVMH*).

HvJEU 12 juli 2011, C-324/09 (*L'Oréal/eBay*).

HvJEU 24 november 2011, C-70/10 (*Scarlet/Sabam*).

HvJEU 27 maart 2014 C-314/12 (*UPC Telekabel/Constantin Film*).